

UOT: 657

Vilayət Bədir oğlu MİRZƏYEV
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
“İqtisadiyyat və vergi işi” kafedrasının dosenti

ELEKTRON KOMMERSİYANIN VERGİ TƏNZİMLƏNMƏSİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – Respublikada elektron kommersiya fəaliyyəti sahəsində vergi tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin müəyyən edilməsi tədqiqatın məqsədini təşkil edir. Bu məqsədlə vergitutmanın əsasları və tətbiqi mexanizmlərinin tədqiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bunun üçün elektron kommersiya fəaliyyətində alternativ yanaşma məqsədi ilə nəzəri-metodoloji bazanın işlənilməsi vacibdir.

Tədqiqatın metodologiyası - Elektron kommersiya fəaliyyəti sahəsində nəzəri-praktiki məsələlərin ətraflı tədqiq olunması və yeni yanaşmalara istinad tədqiqatın metodologiyasını səciyyələndirir.

Tədqiqatın tətbiqinin əhəmiyyəti - Elektron kommersiya sahəsində vergitutmanın mövcud vəziyyətinin analitik qiymətləndirilməsinə yanaşmaların hərtərəfli öyrənilməsi bu sahədə vergi tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsinə imkan verəcəkdir.

Tədqiqatın nəticələri - Tədqiqat prosesində aparılmış təhlil prosesində əldə edilmiş nəticələr vergi məəcəlləsinin təkmilliyinin artırılması istiqamətində vergi orqanları mütəxəssisləri tərəfindən istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın unikallığı və elmi yeniliyi - Ticarət təşkilatlarına sadələşdirilmiş verginin “gəlir-xərclər”, xidmət sferası müəssisələrində sadələşdirilmiş verginin “gəlir” formasından istifadənin təklif edilməsi tədqiqatın elmi yeniliyini təşkil edir

Açar sözlər. *İnternet, informasiya məkanı, əlavə dəyər vergisi, vergitutma, gömrük rüsumu, mal dövriyyəsi, fiskal tənzimləmə, elektron kommersiya, elektron ticarəti.*

Giriş

“Elektron ticarət haqqında” AR Qanununda elektron ticarət– informasiya sistemlərindən istifadə edilməklə malların alqı-satqısı, xidmətlərin göstərilməsi və işlərin yerinə yetirilməsi, o cümlədən, İnternet şəbəkəsi vasitəsi ilə elektron kitabların, musiqinin, audio-video materialların, qrafik təsvirlərin, virtual oyunların, proqram təminatlarının yüklənməsi, reklamların yerləşdirilməsi, (digər analogi iş və xidmətlər) üzrə həyata keçirilən fəaliyyət kimi xarakterizə edilir [1].

Kommersiya təşkilatlarının vergi tənzimlənməsinə ənənəvi yanaşmadan istifadə imkanını məhdudlaşdıran elektron kommersiya bazarının fəaliyyətinin xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Vergi inzibatçılığı nöqtəyi-nəzərindən “elektron kommersiya” fenomeninin öyrənilməsi məqsədi ilə elektron kommersiyanın xüsusiyyətləri, həmin fəaliyyət növünün vergi tənzimlənməsi problemləri, eləcə də özünün sahibkarlıq fəaliyyətində internet resurslarından istifadə edən subyektlər üçün vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi meylinin nəzərdən keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Elektron kommersiyanın mövcud səviyyəsinin qiymətləndirilməsi

Müasir dövrdə ÜDM-in inkişaf tempinin artırılması, malların (iş, xidmətlərin) realizə edilməsi sahəsində biznesin aparılmasının unikal xüsusiyyətlərini nəzərə alan elektron kommersiyası bazarının sürətli inkişafı iqtisadi subyektlərin vergitutma mexanizminin təkmilləşdirilməsini tələb edir. Belə ki, effektiv hüquqi tənzimlənmənin tətbiq edilməməsi neqativ nəticələrə, hər şeydən əvvəl vergilərin ödənilməsindən yayınma ilə əlaqədar vergi daxilolmalarının azalmasına, nəticə etibarilə büdcə gəlirləri üzrə planın yerinə yetirilməməsinə səbəb ola bilər.

Qeyd olunmalıdır ki, elektron kommersiyanın inkişafı müasir və əlçatan internet resurslarının, logistika və elektron ödəmə sistemlərinin inkişafı, optimal vergi və gömrük tənzimlənməsinin

mövcudluğu ilə birbaşa əlaqədardır. Dünyanın əksər ölkələrində alqı-satqı əməliyyatlarının elektron qaydada həyata keçirilməsi baş verir. Belə ki, xarici online mağazalardan sifarişlər ümumi elektron ticarətin təqribən 90 faizə qədərini təşkil edir. Ticarət əməliyyatlarının tərkibində elektron ticarətin payı ABŞ-da 75 faiz, Avropada 60 faiz, respublikada isə bu rəqəm pərakəndə ticarətdə 0,2 faiz təşkil etmişdir. Ekspertlərin fikrincə, dünyada elektron kommərsiya əməliyyatlarının həcminə görə ABŞ, Çin, Türkiyə, İngiltərə, Almaniya və BƏƏ birincilər sırasındadır [9].

Elektron ticarət satışın həcmının artımını, xərclərin azaldılmasını, müştərilərə xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsini, müştərilərin sayının artmasını təmin edərək Hazırda internet şəbəkəsinə qoşulan istifadəçilərin sayı durmadan artır. Statistik məlumatlara görə, dünyada internetdən istifadəçilərin sayı 3,5 milyard nəfər təşkil edir [2; 4]. “Dünya torunun” yaranması ictimai həyatın bütün sferasına, o cümlədən, internet şəbəkəsindən istifadə etməklə malların satışı üzrə sahibkarlıq aktivliyinin inkişafına təsir göstərmişdir. Dünyanın istənilən nöqtəsindən alışı həyata keçirməyə imkan verən elektron vasitələrinin artımı elektron kommərsiyanın artımına zəmin yaratmışdır. Son illər dünya elektron bazarının artım tempi orta hesabla 25-30% təşkil etmişdir. Ekspertlərin fikrinə görə, elektron ticarətin üstünlükləri ilə yanaşı bu inkişaf maliyyə nəzarətinin təmin olunması problemləri ilə əlaqədardır ki, bu da sözügedən biznes növünün səmərəli vergitutma sisteminin yaradılmasını zəruri etmişdir [3; 6; 7].

Elektron kommərsiya sahəsində vergitutmanın mövcud qiymətləndirilməsi metodları

Hazırda elektron ticarəti üzrə vergitutma qanunvericiliyi ümumi prinsiplərə əsaslanır və həmin fəaliyyət növünün xüsusiyyətlərini nəzərə almır. Sözügedən sahədə vergitutmaya ümumi yanaşmadan istifadə olunması vergitutmadan vəsaitlərin yayınmasına, vergitutma bazasının azaldılmasına, büdcə üzrə tapşırıqların yerinə yetirilməməsinə səbəb olur. Elektron bazarın fiskal tənzimlənməsi mexanizminin sistemli tədqiqinin aparılması üçün, ilk növbədə, elektron kommərsiyanın spesifik xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilməli, həmin fəaliyyətin vergi tənzimlənməsi problemlərini müəyyən etmək, özünün sahibkarlıq fəaliyyətində internet resurslarından istifadə edən subyektlər üçün vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi meylini tədqiq etmək lazımdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, elektron ticarətin subyektlərinə görə aparılan elektron ticarət əməliyyatlarının aşağıdakı növlərini fərqləndirmək lazımdır:

- business-to-business (B2B) – şirkətlər arasında mövcud e-ticarəti müəyyən edir;
- business-to-consumer (B2C) – istehlakçılar və şirkətlər arasında mövcud e-ticarət;
- business-to-government (B2G) – dövlət sektoru və şirkətlər arasında mövcud e-ticarət;
- consumer-to-consumer (C2C) – fərdi sahibkarlar və istehlakçılar arasında sadə ticarət.

Ölkəmizdə elektron ticarətin təşkili və aparılması, onun iştirakçılarının hüquq və vəzifələri, habelə, bu sahədə qanunvericiliyin pozulmasına görə məsuliyyət “Elektron ticarət haqqında” AR Qanunu, AR Mülki Məcəlləsi, AR Vergi Məcəlləsi ilə tənzimlənir. Vurğulamaq lazımdır ki, ilk milli onlayn ödəniş sisteminin yaradılması 2008-ci ilə təsadüf edir. Həmin ildə “Silverkey Azərbaycan” şirkəti “Golden Pay” sistemi bazasında “hesab.az” internet portalı işləməyə başlamışdır. Eyni zamanda, e-ödəniş xidmətlərinin göstərilməsi üçün “Komtec LTD” şirkəti özünün “million.az” internet saytını təklif etmişdir ki, hazırda kommunal, işıq, su və digər xidmətlər üzrə ödənişlər həmin internet saytların üzərindən həyata keçirilir.

Son dövrlərdə respublikamızda kütləvi ödənişlər üçün mərkəzləşdirilmiş informasiya sistemi yaradılmış, eləcə də, ödənişlərin təhlükəsizliyinin təmin olunması məqsədi ilə “Azeri Card”, “Milli Kart” və “Kapital Kart” milli prosesinq internet sistemlərindən istifadə etməklə pərakəndə ticarət, iaşə və s. xidmət müəssisələri üçün “3-D Secure” texnologiyalarının bəhrələnmə istiqamətində Master Card və VISA təşkilatlarında “SecureCode” və “Verified by VISA” üzrə sertifikatıdan keçmişlər. Belə bir faktı da vurğulayaq ki, Mərkəzi Bank tərəfindən “Visalnt”, “Master Card Worldwide”, “American Express”, “Diners Club” kimi təşkilatlara məxsus beynəlxalq ödəniş kartları emissiya edilir (<http://tedris.taxes.gov.az>). Statistik məlumatlara əsasən, 2019-cu ilin ilk 9 ayında elektron ticarətin həcmi 2,2 milyard manat təşkil etmişdir [8; 9].

Fiskal tənzimləmə məsələlərini nəzərdən keçirərkən diqqət etmək lazımdır ki, əgər elektron kommertiya bütün kommertiya prosedurlarının elektron qaydada həyata keçirilməsini nəzərdə tutursa, onlayn ticarət bir sıra kommertiya əməliyyatlarının internet texnologiyalarından istifadə etmədən icrasını nəzərdə tutur. Məsələn, satıcı və alıcı arasında hesablaşma malların şəxsən təqdim edilməsi və təhvil alınması vasitəsi ilə aparıla bilər. Deməli, internet ticarət müəssisə üçün əlavə distribsiya kanalı qismində çıxış edə bilər. Bu halda söhbət onlayn ticarətin təşkilinin daha səmərəli metodu kimi internet mağazanın yaradılmasından gedir. Xarici ölkələrdə elektron biznesin inkişafını nəzərə alsaq, ticarət meydançasının bu formatının səmərəliliyi şübhə doğurmur, bundan savayı, kommertiya sferasının iri oyunçuları özlərinin xüsusi internet resurslarını aşmaqla artıq internet mühitinə qoşulmuşlar [5; 7].

Dünyada elektron ticarətin mütərəqqi ticarət forması kimi geniş vüsət alması onun səmərəliliyinin göstəricisidir. Respublikada da belə meyil müşahidə olunmaqdadır. Belə ki, əksər iri kommertiya təşkilatları elektron bazarda mövqelərini möhkəmləndirməkdədirlər. İstehlak baxımından, yüksək sürətli internetdən istifadənin artması və gündəlik həyatda bank kartlarından aktiv istifadə, eləcə də, internet-mağazaların ənənəvi ticarət formasından şübhəsiz üstünlükləri (malların çeşid genişliyi, bütün gün ərzində alıcılara xidmət və sifarişlərin qəbul edilməsi, geniş məqsədli auditoriyanı əhatə etmək, alıcıların vaxtlarına qənaət, tədavül xərclərinə qənaət və s.) elektron bazarının inkişafının əsas stimulu hesab olunur [5; 6].

Elektron kommertiyanın sürətli inkişaf potensialına malik olması bu sahənin spesifik xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla iqtisadiyyatın bu seqmentinin dövlət tərəfindən vergi tənzimlənməsinə ehtiyac vardır. Bu, ilk növbədə, həmin xüsusiyyətlərin vergi ödənişlərindən yayınmaq üçün imkan yaratması ilə bağlıdır. Fikrimizcə, elektron ticarət üzrə vergitutma mexanizmi elektron kommertiyanın xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla hazırlanmalıdır. Başqa sözlə, sözügedən sahənin inkişafı səmərəli vergitutma sisteminin tətbiq edilməsini, daha doğrusu, səmərəli tənzimləmə vasitələrinin, o cümlədən, biznesin inkişafı ilə dövlət büdcəsinin tamamlanması arasında qarşılıqlı əlaqəni xarakterizə edən fiskal tənzimləmənin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Vurgulamaq yerinə düşər ki, respublikada elektron ticarətin vergiyə cəlb edilməsi 2017-ci ildən həyata keçirilir. Həmin ildə Vergi Məcəlləsinə düzəlişlərlə əlaqədar rəqəmsal iqtisadiyyatın vergiyə cəlb edilməsində əsas iki məsələ - ödəmə mənbəyində verginin 10%-lik dərəcə ilə və 18 faizlik dərəcə ilə ƏDV tətbiq edilməsi mexanizmi öz əksini tapmışdır. Eyni zamanda, elektron ticarətinin vergiyə cəlb edilməsi ilə bağlı digər məsələ ödəmə mənbəyində 10 faizlik dərəcə ilə verginin tutulması ilə əlaqədardır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu məsələ AR Vergi Məcəlləsi ilə (125.1-ci maddə) tənzimlənir. Belə ki, AR rezidentləri tərəfindən qeyri-rezident şəxslərə məxsus elektron pul kisəsində yaradılan hesaba pul köçürülərkən əməliyyatı həyata keçirən yerli bank, respublikada fəaliyyət göstərən xarici bankın filialı həmin rezidentdən köçürülən məbləğin 10 faizi həcmində ödəmə mənbəyində vergi tutur [1].

AR Vergi Məcəlləsində elektron resursların köməkliyi ilə ticarəti həyata keçirən subyektlər üçün ümumi və sadələşdirilmiş vergitutma sistemi nəzərdə tutulur. Belə ki, sadələşdirilmiş vergi ilə əlaqədar Vergi Məcəlləsinin 218.1.2 maddəsində vergi tutulan əməliyyatların həcmi ardıcıl 12 aylıq dövrün istənilən ayında (aylarında) 200000 manatdan artıq olan ictimai iaşə fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər üzrə 2 faiz dərəcəsi üzrə, sözügedən maddədə göstərilən şəxslər tərəfindən sadələşdirilmiş vergi həmin məcəllənin 219.1-ci maddəsində müəyyən edilmiş vergitutma obyektinə üzrə 8 faiz dərəcə ilə hesablanır [1].

Beləliklə, etiraf etmək lazımdır ki, hazırda elektron kommertiya bazarının vergi tənzimlənməsinin səmərəli və təsirli mexanizmi yoxdur. Bu zaman internet-iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi və vergilərin toplanması problemi respublikada aktual olaraq qalmaqdadır. Müxtəlif ölkələrdə bu problemlərin həllinə müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Məsələn, ABŞ və Kanadada elektron ticarəti subyektlərinin vergiyə cəlb olunmasına moratoriya qoyulmuşdur. Katoloq üzrə qlobal şəbəkə üzərindən malların satışını həyata keçirən şirkətlər güzəşt əldə etmiş kateqoriyaya aid edilir. Belçika ekspertləri internet-trafik üzrə ötürülmüş informasiyanın həcminə görə vergi tutulmasını təklif

edirlər. Çin, Əfqanıstan, İran və Kubada iqtisadi nəzarət deyil, yalnız informasiya nəzarəti həyata keçirilir. RF-nin Vergi Məcəlləsinə görə sadələşdirilmiş verginin iki variantı nəzərdə tutulur: 6 faiz dərəcəsi ilə gəlirlərdən vergi tutulması və ya xərclərin məbləğində azaldılmış gəlirdən 15 faiz dərəcəsi ilə vergi tutulması. Ticarət təşkilatlarına sadələşdirilmiş verginin “gəlir-xərclər”, xidmət sferası müəssisələrində sadələşdirilmiş verginin “gəlir” formasından istifadə olunması məqsədəuyğundur [7].

Nəticə

Qeyd olunmalıdır ki, dünyanın heç bir ölkəsində vergi tənzimlənməsinin qanunvericilik bazasını və sistemini tam formalaşmış hesab etmək olmaz. Onların təcrübəsi gələcəkdə elektron kommersiya ilə məşğul olan müəssisələrin fəaliyyətinin fiskal tənzimlənmənin milli sistemlərinin metodiki alətlərinin hazırlanması üçün əsas ola bilər. Dünya dövlətləri əksər hallarda qarışmamaq mövqeyində duraraq daha çox elektron bazarının subyektlərinin tənzimlənməsinə konkret yanaşmaların seçilməsi üzrə eksperiment aparır.

Hazırda elektron kommersiyanın qanunvericilik bazası formalaşdırılır. Fikrimizcə, bazarın elektron seqmentinin iqtisadiyyatının tənzimlənməsi üçün kompleks yanaşma vacibdir. Vergi tənzimlənməsi üzrə qərar bütün maraqlı tərəflərin maraqları nəzərə alınmaqla beynəlxalq səviyyədə qəbul edilməlidir. Fikrimizcə, elektron ticarətin inkişafına dəstək məqsədi ilə ƏDV-ni ən azı 3-5 il müddətinə dondurmaq və ya ƏDV-yə cəlb edilməsi üçün dövrüyyə limitini artırmaq məqsədəuyğun olardı. Eyni zamanda bəzi gömrük güzəştlərinin edilməsi də bu sahənin inkişafına öz töhfəsini vermiş olardı.

ƏDƏBİYYAT

1. “Elektron ticarət haqqında” AR Qanunu. –Bakı. Qanun. 2005.
2. Quliyev E.N., Hüseynov A.Ş., Əliyev V., Əkbərov M.Q. Elektron kommersiya. Dərs vəsaiti. – Bakı. İqtisad Universiteti. 2011.
3. Пахомова А.И., Буряков С.А. Современные информационные технологии в системе повышения эффективности деятельности сервисных предприятий //Экономика и предпринимательство. 2016. №4-2 (69-2). с.568-571.
4. Развитие Интернета и его значение //Интернет в России и в мире [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.bizhit.ru>.
5. Рзун И.Г., Бондаренко А.Б. Проблемы становления национальной платежной системы //Аспирант и соискатель. 2014. № 5 (83). с.34-38.
6. Рзун И.Г., Калипов С.А. Эффективность использования электронного бизнеса // Актуальные проблемы современной науки. 2015. №3 (82). с.97-101.
7. Старкова Н.О. Особенности налогового регулирования электронной коммерции в РФ.// Вестник НГИЭИ. 2017. № 9 (76). с.118-125.
8. Vergiler.az/news/economy/125. Html
9. <https://report.az/>

*Вилает Бадир оглы Мирзоев
доцент кафедры “Экономика и налоговое дело”
Азербайджанского Университета Кооперации*

Особенности налогового регулирования электронной коммерции

Резюме

Цель исследования- Определить направления совершенствования налогового регулирования в сфере электронной коммерческой деятельности в нашей республике. Для этой цели большое значение имеет изучение основ и механизмов применения налогообложения.

Для этого важно разработать теоретико-методологическую базу с целью альтернативного подхода в электронной коммерции.

Методология исследования- Подробное изучение теоретических и практических вопросов в сфере электронной коммерции и обращение к новым подходам характеризует методологию исследования.

Значение применения исследования- Комплексное изучение подходов к аналитической оценке современного состояния налогообложения в сфере электронной коммерции позволит усовершенствовать налоговое регулирование в этой сфере.

Результаты исследования- Результаты, полученные в процессе анализа, проведенного в процессе исследования, могут быть использованы специалистами налоговых органов в направлении совершенствования Налогового Кодекса.

Уникальность и научная новизна исследования- Научная новизна исследования заключается в предложении применения упрощенного налога “доходы-расходы” для коммерческих организаций и “доходной” формы упрощенного налога на предприятиях сферы услуг.

Ключевые слова. Интернет, информационная среда, налог на добавленную стоимость, налогообложение, таможенная пошлина, товарооборот, фискальное регулирование, электронная коммерция, электронная торговля.

Vilayet Badir ogli Mirzeyev
Associate professor of the department
“Economics and taxation” ACU

Features of tax regulation of electronic commerce

Summary

The purpose of the research: The purpose of the study is to determine the directions for improving tax regulation in the field of electronic commerce in our republic. For this purpose, it is of great importance to study the foundations and mechanisms for the application of taxation. For this, it is important to develop a theoretical and methodological basis for the purpose of an alternative approach in e-commerce.

Research methodology: A detailed study of theoretical and practical issues in the field of e-commerce and an appeal to new approaches characterizes the research methodology.

Significance of the application of the study: A comprehensive study of approaches to the analytical assessment of the current state of taxation in the field of e-commerce will improve tax regulation in this area.

Research results: The results obtained in the course of the analysis carried out during the study can be used by specialists of the tax authorities in the direction of improving the Tax Code.

Originality and scientific novelty of the research: The scientific novelty of the study lies in the proposal to apply a simplified tax “income-expenses” for commercial organizations and a “profitable” form of a simplified tax for service enterprises.

Key words: internet, information environment, value added tax, taxation, customs duty, turnover, fiscal regulation, e-commerce, e-commerce.